

Klage til Pressens Faglige Utvalg

Klagere: KFUK-KFUM Global på vegne av egen organisasjon, Operasjon Dagsverk og personene Janna Jihad og Ahed Tamimi

Bakgrunnen for klagen

KFUK-KFUM Global ble i år tildelt Operasjon Dagsverk (OD) hvor pengene som jobbes inn vil gå til vårt arbeid med ungdom i Palestina. OD-dagen ble avholdt 1. november med over 80 000 arbeidende ungdom i hele landet. Israel/Palestina-tematikken er en sak som engasjerer mange. Som en konsekvens så vi en betraktelig økning av omtale og diskusjon rundt OD i 2018 i forhold til tidligere år. Vi vil alltid ønske en saklig og god debatt på tema velkommen, men dessverre har vi opplevd at fokuset til meningsmotstandere utelukkende har vært på å delegitimere og undergrave årets OD-prosjekt, oss og våre palestinske partnere med bruk av usannheter og formuleringer vi ikke kjenner oss igjen i. Organisasjonen Med Israel for Fred (MIFF) var den fremste pådriveren for boikott av fjorårets Operasjon Dagsverk.

Janna Jihad

Janna Jihad er en 12 år gammel jente fra landsbyen Nabi Salih på Vestbredden i Palestina. Hun har blitt beskrevet som «verdens yngste journalist» da hun med eget kamera filmer og forteller verden hva som skjer utenfor husdøren hennes. Janna er ikke tilknyttet noen av organisasjonene som i år vil få årets OD-midler, og er heller ikke en partner av KFUK-KFUM Global. Vi har imidlertid hatt flere møter og samtaler med Janna, og kommunikasjonsrådgiver i Operasjon Dagsverk gjorde et intervju med Janna som er blitt brukt i forbindelse med OD 2018-kampanjen. Dette ble gjort fordi vi opplevde at Janna på en god måte kunne formidle til norske ungdom hvordan det er å vokse opp i en konfliktsone. Gjennomgående i alt filmmateriale brukt viser vi Janna som en aktivist med et tydelig fred- og håpsfokus når hun snakker om hvordan ungdomsengasjement er viktig for å skape en fredelig fremtid¹.

Ahed Tamimi

Ahed Tamimi er en 17 år gammel palestinsk aktivist som allerede har måttet sone 9 måneder i fengsel for å ha klapset til en israelsk soldat. Selv om KFUK-KFUM Global på et prinsipielt plan støtter Ahed sin fredelige kamp mot okkupasjonen, er hun ikke tilknyttet noen av våre partnere og får heller ingen økonomisk støtte. Årets OD-kampanje bruker verken hennes navn eller historie i noe av kampanjemateriellet utover et bilde fra 2015 i en bildeserie-film hvor Ahed vises i rekken av mange andre palestinske ungdom. Navnet hennes blir imidlertid ikke nevnt².

Annonsene

Få dager før OD-dagen, den 1. november publiserte 9 av landets største aviser en helsides annonse med en oppfordring til å boikotte årets Operasjon Dagsverk. Disse er VG, Fædrelandsvennen (FVT), Bergens Tidende (BT), Vårt Land (VL), Stavanger Aftenblad (SA), Dagsavisen, Aftenposten (AP), Adresseavisen og Dagen. Alle avisene trykket en av fire ulike varianter av annonsen (Se liste over aviser og vedlagte annonser). Variant 4 (Dagen) skiller seg litt ut fra de tre andre variantene da denne kom over en måned tidligere.

¹ Se filmen her: https://www.youtube.com/watch?time_continue=2&v=gZ8celod3to

² Se klippet her: <https://www.youtube.com/watch?v=aXxELLeIgsI&t=65s> (58 sek)

MIFF kan ha rett til å annonsere mot OD, men slik annonsen ble publisert har den klare brudd med Vær Varsom-plakaten. Som en konsekvens av dette mener vi annonsen aldri burde fått komme på trykk. Selv om dette ikke er en vanlig artikkel eller sak, men en annonse, fritar det ikke redaktøren for det redaksjonelle ansvaret.

Argumentasjon

Omtale og bildebruk av Janna og Ahed

Vi reagerer på bruken av bilde og omtalen av den 12 år gamle palestinske aktivisten, Janna Jihad og 17 år gamle Ahed Tamimi. Begge jentene blir nevnt med fullt navn i variant 1-3, mens variant 4 kun omtaler Janna. Med unntak av AP, BT og Adresseavisen, bruker alle annonsene også et lett identifiserbart bilde av Janna tatt fra den sør-afrikanske organisasjonen Two Suns – Shamsaan, sitt materiell. Shamsaan har ikke gitt tillatelse til at dette bilde blir brukt. I AP, BT og Adresseavisen er annonsen illustrert med et bilde tatt av Nikolai Henning Sørensen som er frivillig i OD. Verken Sørensen eller OD har gitt tillatelse til at dette bildet blir brukt.

Når Ahed og Janna blir frontet med fullt navn og i Janna sitt tilfelle, bilde, kan dette være farlig. Særlig fordi annonsøren skriver om alvorlige falske anklager som ikke enkelt kan frikobles fra Janna eller Aheds navn. Dette gjelder i særlig grad i annonsen trykket i FVN, SA og Dagsavisen (variant 2) hvor det står at Ahed oppfordrer til knivstikking og terrorbombing. Dette er svært alvorlige anklager å legge på en mindreårig, og heller ikke noe Ahed har blitt dømt for.

I annonsene står det at Janna og Ahed *kjemper for «å fjerne»* (variant 1 og 3) eller «å utslette» (variant 2 og 4) Israel. Dette er ikke dokumenterte påstander, men antagelser som bygger på et vanlig palestinsk frihetsrop «frigjøre Palestina fra elven til havet» (*from the river to the sea*). Å rope dette er ikke ensbetydende med å ville utslette staten Israel. For mange palestinere er det et symbol på retten til retur og retten til fri bevegelse mellom to stater slik at palestinere kan besøke sin familie på Vestbredden og på Gaza.

Referanse til boikott og antisemittisme

Gjennomgående i hele annonsen er den illegitime sammenkoblingen av jødehat med KFUK-KFUM Global sitt boikott-standpunkt av okkupasjonen. Dette blir (i variant 1-3) synliggjort blant annet i punkt fire i venstre felt hvor det står at Israel-boikott klassifiseres som «jødehat» av et tysk politisk parti.

I variant 4, kulepunkt tre i høyre kolonne hevdes det at «[d]e støtter alle ekstreme politiske krav som vil *fjerne verdens eneste jødiske stat*». Det er uklart hvem MIFF mener «de» er, men ingenting i årets OD kampanje eller i KFUK-KFUM Globals profil har noen gang ytret et ønske eller målsetning om å fjerne verdens eneste jødiske stat. Tvert imot har OD-kampanjen og KFUK-KFUM Global gjentatte ganger uttalt at de anerkjenner og støtter fullt og helt Israels rett til å eksistere.

I variant 1 og 2 av annonsen, står «Du må ikke sove!» som et eget punkt. Dette er en klar henvisning til Arnulf Øverlands dikt med samme navn, som regnes som en av de sterkeste advarslene mot nazistenes fremmarsj i Europa før andre verdenskrig. Gjennom denne referansen antyder annonsen at organisasjonene og menneskene bak OD står for samme tankegoods som diktet

advarer mot. Det er meget belastende og farlig for Janna, Ahed, KFUK-KFUM Global og OD å bli koblet til jødehat. Vi som aktører står for det motsatte av jødehat og tar sterk avstand fra det.

Under punkt fem i det blå feltet (i variant 1-3) nevner annonsen «*demonisering av Israel*» og sier dette har tilsvarende effekt som jødehat. Det stemmer ikke at noen av aktørene tilknyttet KFUK-KFUM Global eller OD driver med demonisering av Israel. OD og kampanjen for frihet i Palestina og Israel har ikke noe informasjon som demoniserer Israel. Kritikk av okkupasjonen og kritisk holdning til fengsling av barn er ikke demonisering av landet Israel, men ukontroversielle krav om å følge internasjonal lov og bestemmelser gjort i FN.

Siste setning: «*OD er en gedigen anti-israelsk kampanje som indoktrinerer seks årskull skoleelever til [et negativt syn på] (variant 1 og 3) [hat mot] (variant 2) Israel spesielt og jøder generelt*». Antagelsen om at årets OD aksjon bidrar til hat og et negativt syn mot Israel og jøder er en grov anklage og på ingen måte dokumentert. OD og KFUK-KFUM Global som mottar midler fra OD er begge meget positive til Israel som stat, men vi er kritiske til den delen av politikken som opprettholder en situasjon som bryter med internasjonal lov og FN-vedtak. Dette kvalifiserer ikke til betegnelsen «anti-israelsk» og «antisemittisk»-kampanje. Disse anklagene er meget uheldige da de kan føre til at OD og KFUK-KFUM Global mister anledningen til å besøke Israel og Palestina for å følge opp programmet og sikre god forvaltning av midlene som ble samlet inn på OD-dagen. Alle anklagene samlet kan også forventes å ha en negativ effekt på mobiliseringen for OD 2018 og innsamlingsresultetet.

Oppsummert

Disse annonsene er problematiske på flere plan:

- De setter Janna og Ahed sine liv i fare, samt andre partnere i Palestina og Israel som er tilknyttet OD og KFUK-KFUM Global. Deres sikkerhetssituasjon blir betraktelig forverret av at 9 aviser trykker denne annonsen. OD og KFUK-KFUM Global har gjennomgående framstilt Janna som en fredsaktivist, en profil hun ønsker å ha. Hun tar klar avstand fra jødehat, utslettelse av Israel og demonisering av Israel.
- Det at 9 store regionale og nasjonale aviser trykker navnet (og bilde i variant 1, 2 og 4) på et 12 år gammelt palestinsk barn uten hennes samtykke, og setter henne i sammenheng med jødehat og utslettelse av Israel, er meget kritikkverdig.
- Annonsen er videre problematisk da den utelukkende fokuserer på temaer som verken OD sin informasjonskampanje eller KFUK-KFUM Global partneres arbeid handler om. Det oppfordres med andre ord til en boikott av en solidaritetsaksjon uten å si noe korrekt om hva aksjonen faktisk handler om – nemlig traumebehandling, likestillingsprosjekter og menneskerettighets-prosjekter. Boikott er et kraftfullt virkemiddel som man trenger svært gode grunner for å ta i bruk. Her gjør MIFF en svært ufin manøver ved å lure leseren til potensiell boikott basert på falsk informasjon. Dette ser vi på som like grovt som punktene i artikkelen og burde ikke kommet gjennom redaksjonell kontroll. Hvis annonsemarkedet unntas redaksjonell kontroll illustrerer dette bare hvordan aktører med penger kan kjøpe seg fri fra god presseetisk vurdering. Dette er et demokratisk problem og hindrer god og rettferdig offentlig debatt.

- Det er liten tvil om at annonsene og boikott-kampanjen til MIFF har bidratt til en synkende deltagelse blant skoleelever i årets OD og dermed også en nedgang i innsamlet beløp som trolig vil overstige to millioner kroner. Det er meget problematisk at falsk informasjon spredt av 9 store aviser skal ramme en humanitær innsamlingsaksjon.

Redaktørene i FVN og VG har i senere tid gått ut med en beklagelse for at annonsen ble trykket slik den gjorde. FVN og SA har også publisert flere intervju med Janna. Vårt Land og VG har trykket bearbejdede versjoner av dette intervjuet.

Brudd i Vær Varsom-plakaten:

De trykkede annonsene bryter med Vær Varsom-plakaten på en rekke punkt. Under lister vi opp flere av paragrafene fra plakaten og uthever de viktigste momentene før vi forklarer nærmere hvorfor vi mener det er et brudd.

- **2.1 Den ansvarlige redaktør har det personlige og fulle ansvar for mediets innhold og avgjør med endelig virkning spørsmål om redaksjonelt innhold, finansiering, presentasjon og publisering.** Redaktøren skal opptre fritt og uavhengig overfor personer eller grupper som av ideologiske, økonomiske eller andre grunner vil øve innflytelse på det redaksjonelle innholdet. Redaktøren skal verne om redaksjonens produksjon av fri og uavhengig journalistikk.
 - *Redaktørene i alle 9 aviser har det fulle ansvar for mediets innhold. Dette gjelder ikke bare artikler, men og hvilken type reklame som blir tillatt i avisen. Redaktørene står således ansvarlig for publiseringen av MIFF sin annonse.*
- **2.6. Svekk aldri det klare skillet mellom journalistikk og reklame.** Det skal være åpenbart for publikum hva som er kommersielt innhold. Skillet skal være tydelig også ved lenking eller andre koblinger. **Avvis kommersielt innhold som kan forveksles med det enkelte mediums journalistiske presentasjon.**
 - *Gjennom annonsene publisert i 9 aviser ble MIFF gitt en mulighet til å ukritisk anklage OD, KFUK-KFUM Global og partnere i Palestina for å nøre opp under hat mot Israel og jøder. Dette er anklager som ikke hører hjemme noe sted, heller ikke på betalt spalteplass.*
- **4.1. Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon.**
 - *Annsen publisert fokuserer utelukkende på tema som verken OD sin informasjonskampanje eller KFUK-KFUM Globals partners arbeid handler om. Det oppfordres altså til boikott av en solidaritetsaksjon uten å si noe korrekt om hva aksjonen faktisk handler om – nemlig traumebehandling, likestillingsprosjekter og menneskerettighets-prosjekter. Dette bryter fundamentalt med kriteriet om saklighet.*

- 4.3. Vis respekt for menneskers egenart og identitet, privatliv, etnisitet, nasjonalitet og livssyn. **Vær varsom ved bruk av begreper som kan virke stigmatiserende.** Fremhev ikke personlige og private forhold når dette er saken uvedkommende.
 - *I annonsene i variant 1-3 beskrives Janna og Ahed som to personer med ønske om å utslette Israel. Det sies at de «lever den tredje intifadaen», som en henvisning til at denne kampen er en voldelig kamp, og de to ikkevolds-aktivistene stigmatiseres som voldelige ekstremister. Den falske informasjonen om disse to personene setter deres liv i fare på en helt annen måte enn om de hadde blitt framstilt korrekt som ikkevolds aktivister som agerer innenfor rammen av internasjonal lov.*
 - *I annonsene som kom på trykk blir KFUK-KFUM Global og Operasjon Dagsverk anklaget for å ville indoktrinere norske skoleelever til å hate og/eller skape et negativt syn på Israel og jøder. Dette er grove anklager uten noen form for belegg eller kilder. Både KFUK-KFUM Global og OD tar avstand fra alle former for rasisme og antisemittisme. Det å bli assosiert med dette i riksdekkende media er ikke akseptabelt.*
- 4.7. **Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold.** [...] Det kan eksempelvis være berettiget å identifisere ved overhengende fare for overgrep mot forsvarsløse personer, ved alvorlige og gjentatte kriminelle handlinger, når omtaltes identitet eller samfunnsrolle har klar relevans for de forhold som omtales, eller der identifisering hindrer at uskyldige blir utsatt for uberettiget mistanke.
 - *Alle avisene unntatt Dagen gikk ut med fullt navn på Janna Jihad og Ahed Tamimi (Dagen skrev kun om Janna), og alle, med unntak av AP og BT viste også et lett identifiserbart bilde av Janna. Bildene og navnene ble også satt i sammenheng med voldelige og ekstreme ytringer, som verken Janna eller Ahed hadde mulighet til å svare på. Janna er 12 år og Ahed er også mindreårig.*
- 4.8. **Når barn omtales, er det god presseskikk å ta hensyn til hvilke konsekvenser medieomtalen kan få for barnet.** Dette gjelder også når foresatte har gitt sitt samtykke til eksponering. Barns identitet skal som hovedregel ikke røpes i familietvister, barnevernssaker eller rettsaker.
 - *Hverken Janna Jihad eller Ahed Tamimi har gitt samtykke til å bli omtalt eller avbildet i annonsen. Janna Jihad og hennes familie har etter at annonsen ble publisert rapportert om at de syns dette er ubehagelig og at Janna føler seg mindre trygg i en allerede svært vanskelig hverdag under militær okkupasjon. OD og KFUK-KFUM Global har vist bilder av jentene i en video for ungdom i Norge der de blir framstilt korrekt som ikke-volds aktivister, noe som ikke kan rettferdiggjøre MIFF sitt angrep.*

- **4.10. Vær varsom med bruk av bilder i annen sammenheng enn den opprinnelige.**
 - Alle bildene som brukes i annonsene er brukt uten fotografens eller den portrettertes samtykke. Bilde av Janna er en skjermdump av en Palestina-konferanse i Sør-Afrika, og hadde ingenting med verken Operasjon Dagsverk eller årets prosjekt å gjøre og er derfor tatt ut av den opprinnelige sammenhengen. Bildebruken representerer en stor belastning Janna. Janna ble ikke gitt anledning til å gi sin versjon av hennes rolle i kampen mot okkupasjonen av Palestina.
 - Her kan det også være relevant å vise til Høyesteretts dom HR-2009-547-A³. I denne saken hadde magasinet Memo brukt et bilde fra en demonstrasjon som en illustrasjon til et annet og langt mer omfattende forhold. Høyesterett kom frem til at Memo i den konkrete saken ikke hadde vist tilstrekkelig varsomhet til Vær Varsom-plakatens punkt 4.10, særlig med tanke på at det ikke noen steder i bladet er opplyst om i hvilken sammenheng klageren er fotografert. Dette er tilsvarende problematisk i bildebruken av Janna i variant 1, 2 og 4 av annonsene og enda mer skjerpende da hun er en privatperson og et barn.
- **4.13. Feilaktige opplysninger skal rettes og eventuelt beklages snarest mulig.**
 - FVN publiserte følgende beklagelse i papirutgaven, 1. november:

«Fædrelandsvennen publiserte lørdag en annonse fra organisasjonen MIFF (Med Israel for fred). Annonsen oppfordret til boikott av årets Operasjon Dagsverk som i år går til prosjekter for støtte av palestinsk ungdom. Dette budskapet er det lov å annonsere for, men det er deler av innholdet i annonsen vi beklager at vi publiserte. Annonseteksten retter sterke anklager mot to palestinske barn. Verken barna eller de foresatte var kontaktet. Annonsen inneholdt også et bilde av den ene jenta på 12 år. Fædrelandsvennen beklager derfor at denne annonsen ble publisert»

 - VG har i etterkant beklaget at annonsen ble trykket i slik den gjorde⁴.
 - Redaktøren i SA skriver at om han hadde vist at Janna var så ung som hun var ville de ha bedt annonsøren om å utforme annonsen på en annen måte. Han beklager imidlertid ikke at annonsen ble trykket⁵
 - De øvrige 6 avisene har ikke kommet men noen beklagelse eller rettelse i etterkant av at annonsen ble trykket. Det er svært problematisk at disse avisen ikke bidro til å rette opp de grove anklagene fremsatt i annonsen i god tid før OD-dagen.
 - Det er rimelig å anta at alle annonsene har vært med på å kraftig redusere mobiliseringen og oppslutningen om OD.
- **4.14. De som utsettes for sterke beskyldninger skal så vidt mulig ha adgang til samtidig imøtegåelse av faktiske opplysninger.** Debatt, kritikk og nyhetsformidling må ikke hindres ved at parter ikke er villig til å uttale seg eller medvirke til debatt.
 - Ettersom annonsene kom meget tett på OD-dagen 1. november, var imøtekommelse meget viktig. Verken Janna, Ahed, KFUK-KFUM Global eller OD fikk imidlertid mulighet eller

³ https://lovdata.no/artikkel/dom_i_hoyesterett_-_rettsstridig_bruk_av_bilde/402 (lastet ned: 23. januar).

⁴ https://www.vg.no/nyheter/utenriks/i/EoeMxP/janna-12-reagerer-kraftig-paa-miff-annonse-slike-beskyldninger-er-farlige-for-meg?utm_content=row-16&utm_source=vgfront (lastet ned: 23. januar)

⁵ <https://www.aftenbladet.no/innenriks/i/p62ejX/Janna-12-redd-etter-MIFF-annonse?> (lastet ned 23. januar)

tilbud om samtidig imøtegåelse i noen av noen av avisene. Vi fikk heller aldri beskjed om at OD-kampanjen ville motta denne type beskyldninger.

- **4.15. De som er blitt utsatt for angrep skal snarest mulig få adgang til tilsvaer, med mindre angrep og kritikk inngår som ledd i en løpende meningsutveksling.** Ha som krav at tilsvaret er av rimelig omfang, holder seg til saken og har en anstendig form. Tilsvaer kan nektes dersom den berørte part, uten saklig grunn, har avvist tilbud om samtidig imøtegåelse i samme spørsmål. Tilsvaer og debattinnlegg skal ikke utstyres med redaksjonell, polemisk replikk.
 - *Angrepet fra MIFF gjennom de publiserte annonsene kom ikke som en følge av en løpende meningsutveksling mellom dem og KFUK-KFUM Global, Janna og Ahed. Da er det problematisk at ingen av aktørene som ble angrepet i saken fikk mulighet til et tilsvaer av rimelig omfang. KFUK-KFUM Global og OD fikk riktignok mulighet til korte tilsvaer i enkelte av avisene i dagene etterpå, men dette var kun etter forespørsel og ikke på like fordelaktig og omfattende plass i avisen som de betalte annonsene.*
 - *Selv om enkelte av avisene i ettertid publiserte artikler hvor Janna, KFUK-KFUM Global og OD ble intervjuet kan ikke dette sees på som et tilsvaer.*

Konklusjon

Vi mener at MIFF sin annonse, publisert i 9 store regionale og landsdekkende aviser bryter med flere punkter i Vær Varsom-plakaten, og burde derfor aldri ha kommet gjennom den redaksjonelle kontrollen og heller ikke på trykk. Det alvorligste bruddet er bildebruken og beskrivelsen av Janna Jihad og Ahed Tamimi. Dette sammen med manglende tilsvaersmulighet og rettelse av feilaktige opplysninger i ettertid gjør at vi mener at de 9 avisene har brutt med god presseetikk.

Oversikt over de ulike annonsevariantene

Variant 1 – Bilde av Janna Jihad + «Fra elven til havet»

- Vårt Land (s. 11), 27. oktober.
- VG (s. 53), 27. oktober

Variant 2 – Bilde av Janna Jihad + «knivstikking og selvmordsterror»

- Fædrelandsvennen (s. 37), 27. oktober
- Dagsavisen (s. 51), 27. oktober
- Stavanger Aftenblad (s. 17), 29. oktober

Variant 3 – Bilde av OD-elev + «Fra elven til havet»

- Aftenposten (s. 43), 27. oktober
- Bergens Tidene (s. 70), 27. oktober
- Adresseavisen (s. 33), 30. oktober

Variant 4 – Bilde av Janna Jihad + «Operasjon Dagsverk blir en anti-israelsk kampanje»

- Dagen (s.13), 10. september